

Béres Katalin

Színikerületi társulatok Zalaegerszegen az 1920–30-as években

Az első világháború után a magyar vidéki színházi élet a – még az 1870-es években kialakított – színikerületi rendszer alapján szerveződött újjá. Az egyes színikerületek több városból ill. kisebb helységről álltak, ahová a játszási engedélyt az Országos Színészegyesület javaslatára a Kultuszminisztérium adta ki az igazgatónak, ha a társulat fenntartására megfelelő tőkével, továbbá kelléktárral, könyvtárral és kottatárral rendelkezett. Az engedélyeket évente kellett megújítani. A színtársulat a kerület központjából kiindulva járta be a neki rendelt településeket, sokszor egymástól igen távol eső helyeket, s tartott a falu vagy város színházlátogató közönségének létszámához igazított hosszabb vagy rövidebb színiszezont.¹ Állandó vidéki színház a korszakban csak Szegeden, Debrecenben, Miskolcon és Pécsen működött.

Az 1920-as 30-as években azonban a vidéki színjátszást ezen keretek között folyamatos válság sújtotta. A trianoni béke okozta zűrzavar, a társadalom elszegényedése, a gazdasági világválság hatása, valamint az egyre népszerűbbé váló mozi, a hangosfilm konkurenciája és a műkedvelő színjátszás elterjedése következtében az alapvetően magánvállalkozásban működő színtársulatok alig tudtak megélni. Ezen a csekély mértékű állami szubvenció és a városok – elsősorban természetbeni – támogatása sem segített.² A színgazdátok mindenekelőtt a látogatószám növelésében látták a kiutat, ezért a legteljesebb mértékben igyekeztek kiszolgálni a közönség igényeit. Egy, az 1935–36-os színházi évadot elemző statisztika szerint a 23 vidéki színikerületben összesen 9398 előadást tartottak, ahol az 5389 operettel, 1666 modern vígjátékkal, 496 énekes vígjátékkal szemben mindössze 51 tragédiát, 17 tragikomédiát, 53 klasszikus drámát mutattak be.³ A közönség elvárásaihoz való igazodás a művészi színvonal rovására ment, s nem hozta meg a várt eredményt sem. Az egyre csökkenő bevételeket a

direktorok színészeik létszámának csökkentésével, egyre olcsóbb színészek szerződtetésével, a díszletek és jelmezek elhanyagolásával, valamint a bemutatók számának emelésével igyekeztek ellensúlyozni. Mindezek ellenére gyakran előfordult a fizetésképtelenség, nem egy társulat csődbe jutott.⁴

A gyakori bemutatók kényszere miatt a darabok kimerítően, egy-két próba után kerültek a közönség elé, ezért némely társulatnál a legfőbb szereplővé a sűgő vált. A színészek is nehezen bírták a rájuk kényszerített tempót: a gyakori bemutatókat, a karakterüknek nem megfelelő szerepeket, a naponkénti fellépéseket, s a gyakran kiábrándítóan üres nézőtereket.

Az 1920-as évek második felében a válságból való kilábalás szándékával a vidéki színjátszás megújítását, színvonalának emelését, műsorpolitikájának korszerűsítését célul tűző ún. stagione társulatok jöttek létre, amelyek saját állomáshellyel nem rendelkeztek, ott és akkor léphettek fel, ahol a színikerületi társulat éppen nem tartott szezont. Az újdonság varázsának elmúlása után, a 30-as évek második felére ez a társulati típus is – támogatás hiányában – mély válságba került, az egyes társulatok csődbe jutottak.⁵

A vidéki színészet kritikus helyzetét érzékelve mind a kultuskormányzat – amely a színjátszást fontos nemzetnevelő eszköznek tekintette –, mind pedig a szakmai érdekvédelmi szervezet, az Országos Színészegyesület több alkalommal is reformokat kezdeményeztek. Azonban mindkét fél megelégedett a színikerületek számának csökkentésével, az állami és a helyi dotáció minimális emelésével, valamint olyan miniszteri leiratok közreadásával, amelyben a színgazdátoknak kötelességévé tették, hogy „a magyar vidéki színészet színvonalát, úgy a műsornak gondos és cél tudatos megválasztása és a komoly drámai irodalom fokozottabb arányú bemutatása, mint pedig a kiállítás és az előadás művészi formáinak tökéletesítése által,

tőlük telhetőleg emeljék, és a reájuk bízott nemzeti és keresztény kultúrát elhivatottságukkal a mai idők szellemének megfelelően teljes erejükkel szolgálják.”⁶

Ezek a kezdeményezések azonban nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket, mivel nem érintették az elavult színházi struktúrát, a színigazgatók pedig nem tudták a szép elveket a gyakorlatban megvalósítani, így a válság az 1940-es években is folytatódott, alapvető változást csak – az 1949-ben bekövetkező – színházak államosítása hozott.

A továbbiakban vizsgáljuk meg, hogy működött a fent bemutatott vidéki színházi rendszer egy kisváros, Zalaegerszeg esetében.

Zala megye székhelyére a 19. század elejétől folyamatosan érkeztek színjátszó társulatok. Már az 1820-as években mozgalom indult a városban, hogy Kilényi Dávid⁷ színtársulatát letelepítsék, és állandó színházat építsenek Thália papjai és papnői számára.⁸ A reformkorban azonban mégsem itt, hanem az akkor még Zala vármegyéhez tartozó Balatonfüreden épült fel a Dunántúl első közsínháza 1831-ben. (Újabb teátrum építésre 1926–27-ben került sor Nagykanizsán, 1927. március 15-én nyílt meg a Városi Színház.) Zalaegerszegen a színház építésének gondolata másfél évszázadra lekerült a napirendről. A fokozatosan növekvő, de a 20. század közepén is csak alig tizennégyezer főt számláló, elitjét tekintve a megyei közigazgatási, igazságszolgáltatási és pénzügyi adminisztráció hivatalnokaiból, tisztviselőiből álló város sem felépíteni, sem fenntartani nem tudott volna egy állandó színház-épületet.

Az I. világháborút követő évtizedekben a kultúra támogatása, kulturális infrastruktúra kiépítése nem tartozott a város vezetése által kiemelten szubventionált területek közé; a nyomor enyhítése, munkahelyek teremtése, az elzártság oldása, a város urbanizálása, majd az ebből fakadó eladósodás felszámolása emésztette fel a legtöbb pénzt és energiát.⁹

A városházán nem volt a kultúrát szervező hivatal, s a képviselőtestület mellett sem működött kulturális bizottság. A Zala Megyei Levéltárban őrzött képviselőtestületi jegyzőkönyvek tanúsága szerint színházi témákról csak a legkritikább esetben tárgyaltak a városatyák, akkor is leginkább a színtársulatoknak nyújtott támogatásokról esett szó. A színjátszással kapcsolatos ügyeket a polgármester saját hatáskörben intézte.¹⁰

Ha színház nem is, de színjátszó hely volt a városban, amelyet az érkező színtársulat bérbe vett az idejére. Az 1894 decemberében Zalaegerszeg központjában megnyílt Arany Bárány szálloda első emeleti dísztermében alakították ki a színjátszásra megfelelő helyet színpaddal, karzattal és páholyokkal, a színpadhoz kapcsolódó férfi és női öltözőkkel. A terem

nemcsak színelőadásoknak adott helyet, itt rendezték a legnagyobb bálakat és a politikai nagygyűléseket is.

A díszterem minden reprezentativitása ellenére sem volt ideális hely sem a színtársulatok, sem a közönség számára. Az építéskor beépített színpad modernizálására, korszerűsítésére korszakunkban – tudomásunk szerint – nem került sor. A szálloda kezdetben a város tulajdonában volt, melyet vállalkozóknak adtak bérbe. A bérlő kötelességei közé nem tartozott a színpadról való gondoskodás, a városnak viszont sohasem volt pénze modernizálására. Az I. világháborút követően az Arany Bárányt a város eladta, de sem az új tulajdonos, sem a későbbi bérlők nem korszerűsítették színpadát. Nincs pontos ismeretünk a pódium felszereléséről, elszört adatokból következtethetünk arra, hogy valószínűleg csak egyetlen függönye volt, nem rendelkezett zsinórpaddal, s a korabeli színjátszáshoz szükséges színpadtechnikával. Emiatt az előadások alatt nehézkes volt a színváltás, sokáig tartott a díszletek cseréje, a közönség időnként nehezen viselte a jelenetek közötti hosszú szüneteket. A termet óriási, a második emeletre nyúló belmagassága és az északra néző hatalmas méretű, rosszul szigetelt ablakai miatt nehéz volt kifűteni, ezért a téli színiszezonban a szó szoros értelmében gyakran volt fagyos a léghőmérséklet a nézőtéren. A hölgyek bundában, az urak nagykabátban ülték végig a hosszúra nyúló előadásokat.¹¹ A műelvezetést sűrűn zavarta a behallatszó tánciskolai próba, avagy a legdrámaibb jeleneteknél a szomszédos teremből *„bántó erősséggel átsűrűdött muzsika.”*¹² A helyi sajtó a színelőadások iránt megnyilvánuló közömbösöket többek között abban is látta, hogy a város előkelő polgárai restellik a *„szegényes”* színházat. *„Az emberek nem szeretnek „kisvárosiaknak” látszani, mert a „kisvárosiasságot” nem tartják magukhoz méltónak.”*¹³

A húszas évek végén már felmerült, hogy új, korszerűbb játszóhelyet kellene biztosítani a színháznak. Radó Béla 1929. év végi szezonzát már az Ipartestület székházának új színháztermében tervezték lebonyolítani, de a színpad nem készült el időre, így a társulat ismét kénytelen volt az Arany Bárányban játszani.¹⁴ Azonban később sem vették igénybe a már elkészült ipartestületi játszóhelyet, amely inkább csak műkedvelő előadások megtartására volt alkalmas. Az Arany Bárány-beli színpad állapota az 1930-as évekre annyira leromlott, hogy a rendészeti előírásokat betartva már 1933-ban be kellett volna zárni, erre azonban csak 1937-ben került sor, amikor a polgármester a tűzrendészeti szabályokra hivatkozva már nem adta ki a játszási engedélyt, felszólította tulajdonost a terem alapos átépítésére, felújítására. A modernizálásra az 1930-as évek végén már nem került sor, a városba érkező társulatoknak új játszóhely után kellett nézni.

1937-ben vitéz Bánky Róbert Kamaraszínháza a Katolikus Kultúrház 1930-ban felújított nagytermében tartott szeszont. A terem színpada a városban a legkorszerűbb volt: a színpadot a nagyteremtől kettős függöny zárta el, a kulisszákat oldaldrapériák helyettesítették, világítása „modern berendezésű volt”, összesen mintegy 160 lámpa világította meg a szcénát, fokozatosan gyengíthető illetve erősíthető fényekkel, s keverni lehetett a színeket.¹⁵

A társulat produkcióját értékelve a Zalamegyei Ujság azt írta: „A színpad ellen semmi kifogás nem merült fel, a nézőtér befogadóképessége ellen sem lehet panasz, mint ahogy nem is volt, ... Azok a helyiségek, amelyek – esetleg – számításba jöhetnek, [ti. színjátszásra] nem is hasonlíthatók a kultúrház nagyterméhez, ami vidéki viszonylatban – a mostani tapasztalatok szerint – minden tekintetben megfelelő. Arra egyhamar nem számíthatunk, hogy Zalaegerszezen Színház épül; ennek hiányát azonban nem is érezhetjük, mert itt van a Kultúrház, amely hajlékot biztosít a magyar színeszetnek.”¹⁶

A társulatoknak azonban valamiért mégsem tetszett a kultúrház színpada – valószínűleg a nézőtér befogadóképességét kevesellték –, ezért 1938-ban színház nélkül maradt a város. Ez azonban komoly presztízsvesztést jelentett Zalaegerszeg számára, hiszen színtársulatok fogadása, vagy nem fogadása a városi élet minőségét is jellemezte.

1939-ben, hosszas tárgyalások után Szalay Károly színikerületi direktor társulata érkezett a városba, s tartott négy hetes előadásorozatot az Edison moziban. Gábor Béla, a mozi tulajdonosa, hogy kieső veszteségét pótolja, a várossal fizettette meg a színpad felépítését, a világítás és a szállítás költségeit.¹⁷ Az eredmény azonban nem volt tökéletes: „a régi épület akusztikája nem felel meg teljesen egy jó színház igényeinek. Nagyon éreztük egy kimondottan Színház-előadások céljaira épített előadóterem hiányát.”¹⁸

Az 1920–30-as évek színtársulatai, hogy fenn-tartsák magukat, számítottak a helyi önkormányzatok anyagi támogatására, sőt a vallás- és közoktatási miniszter is rendre a vidéki színeszet pártfogására hívta fel a törvényhatóságokat. Zalaegerszezen azonban nem állt módjában „a képviselőtestületnek ezen anyagi támogatást meghatározott címek alatt kifejezett összegekben előre megállapítani és ilyeneket a város háztartása terhére előirányozni.”¹⁹ Az egyösszegű, előre meghatározott pénzbeli támogatás helyett az alkalmi segélynyújtást választotta a város. „Tekintettel arra, hogy sem állandó színháza, sem ilyen célra megfelelő helyisége a városnak nincsen és évenként néhány heti időnyre szokott a színi kerület egy színtársulata bérelt helyiségben működni – a város képviselő-

testülete ily alkalomra a helyiség béréhez, valamint a fűtés és világításhoz való hozzájárulással esetről-esetre fog anyagi támogatást, mindenesetre a szükségeshez képest oly mérvben megállapítani, hogy a hazafias színeszet itteni működését lehetővé tegye.”²⁰ – válaszolt 1922-ben a képviselőtestület a miniszteri leíratra.

1925 februárjában az Országos Színeszgyesület mondott köszönetet Czobor Mátyás polgármesternek és a városi tanácsnak, amiért Halmi Jenő színtársulatát erkölcsi és anyagi támogatásban részesítette. „Ez a meleg és szeretetteljes támogatás ékes bizonysgot tesz Zalaegerszeg városának magas kultúrérzékenységéről és arról, hogy valóban méltányolja azt a hőszi küzdelmet, amivel a vidéki színeszetnek lépten-nyomon fel kell vennie a harcot, hogy hivatása magaslatán állva, helyét a mai válságos időkben is megállhassa.” – írták a köszönőlevélben.²¹

E behízelt szép szavak után a város vezetése nem tehetette meg, hogy ugyanezen év végén az ismét itt játszó – s ekkor csúfos bukást megelőző – társulat 10 millió Koronás segélykérelmét elutasítsa. A pénzügyi bizottság és a városi tanács javaslata ellenére a képviselőtestület megszavazott Halmi Jenő társulata elutazási költségeire 8 millió Korona segélyt, azon kívül magára vállalta a trupp villanyfogyasztási költségeit is. Mindezt a következő évi költségvetés rendkívüli kiadások rovatának terhére. Döntésüket azzal indokolták, hogy ezt a „színtársulat léte érdekében kívüli kulturális és nemzeti szempontok is [a város] kötelességévé teszik azt.”²²

1928-ban a város, hogy a színtársulatok előadásainak telt házat biztosítson, és ezáltal elkerülje, „hogy hetekig tartó nyomorgás után elutazásra kérjen segélyt a direktor”, új színház segélyezési rendszert talált ki; nem a társulatnak juttatott anyagi támogatást, hanem a színház támogatására szánt összegben ingyen jegyeket osztott ki az iskolákban és a levették között. „Ezzel egyszerre megtelt a színház s a közönség értesülvén a telt házokról, egyre nagyobb csapatokban kezdett a látogatáshoz. A színházpártolás aztán olyan nagy arányokat öltött, hogy Radó Béla direktor a szezon meghosszabbítására gondolt...”²³

Már a 20-as évek végén felmerült egy színpártoló egyesület létrehozásának ötlete, mert csak így volt remélhető, „hogy összehozhatnak olyan társaságot, mely már magában is biztosítani képes a színi szezon sikerét, de hatással lesz a közönségnek minden rétegére, a színházlátogatást fokozza s így nemcsak hogy éhezni nem engedi a nemzet napszámosait, de egy kis kényelmet is szerez itt tartózkodásuk alatt.”²⁴ A szervezés nehézkesen haladt, a helyi sajtó, amely mindig „nagyszívű barátja volt a színeszetnek”, folyamatosan napirenden tartotta az ügyet, végül 1931 decemberében alakult meg a Zalaegerszegi Magyar

Színpartoló Egyesület. Alapszabályában hármas célt fogalmazott meg: részletfizetésen alapuló kedvezményes bérletek nyújtásával megkönnyíteni tagjainak a színházba járást, ezzel és egyéb módokon támogatni a Zalaegerszegre beosztott, és évenként 4–6 heti időtartamra rendszeresen érkező színtársulatot, végül befolyást gyakorolni az Országos Színészegyesületre a színtársulatok megválasztását illetően.²⁵ Az egyesület alapítói, első választmányának tagjai a helyi intelligencia képviselőiből kerültek ki, a pénzügyi és jogi hivatalnokréteg tagjai voltak. Elnöke dr. Czíkó János kúriai bíró törvényszéki elnök, alelnöke Zrinyi Miklós törvényszéki tanácselnök, titkára Uszkay Sándor pénzügyi fogalmazó lett.²⁶ A társaság lelkesen látott munkához; igyekeztek az egyesület létszámát növelni, s tagjaikat kedvezményes bérletváltásra ösztönözni, hogy a következő társulat érkezésekor nagyobb összegű készpénzt adhassanak át a direktornak. 1932 áprilisában már 107 tagja volt az egyesületnek.²⁷ A választmány tárgyalásokat kezdett Deák Lőrinc színigazgatóval a következő szezon időpontjáról, és programjáról, amikor kiderült, hogy a belügyminiszter az egyesület elfogadásra felterjesztett alapszabályát formai okokból nem hagyta jóvá. A kudarc a színpartolók kedvét szegte, majdnem feloszlott az egyesület. Az újjáalakulásra 1933. március 31-én került sor, most már Czobor Mátyás polgármester kezdeményezésére. Ő lett az egyesület elnöke is.²⁸

A színpartolók eredetileg megfogalmazott céljai nem változtak. Továbbra is kedvezményes bérletvásárlást biztosítottak tagjaiknak: a havi 10 filléres tagsági díj mellett I. osztályú helyért – havi részletekben – 16,20 Pengőt, másodosztályú helyért 11,20 Pengőt kellett fizetni, amiért egy szezonban minimum tíz előadást tekinthetett meg a színpartoló közönség.²⁹ A kedvezményes, de a kedvezmény nélküli színházjegyek ára sem volt magas korszakunkban. 1931-ben egy esti előadásra az „*oldal-támlásszék*” 1,90 P-be a körszék 1.50 P-be, a zártszék 90 fillérbe, az állóhely 50 fillérbe került.³⁰

A Zalaegerszegi Színpartoló Egyesület tevékenysége nyomán sem változott meg alapvetően a helyi színházi élet. Az általános anyagi ellehetetlenülés miatt nem nőtt a színházlátogatási kedv, a város fix fizetésű polgárait a harmincas években nemcsak a gazdasági válság következményei sújtották, hanem a város anyagi erejét meghaladó mértékű fejlesztések következménye, a súlyos városi pótadó.³¹

Sokszor még azok is otthon maradtak, akik tagságuk révén bérlettel rendelkeztek, s ugyan próbálkozott az egyesület a város érdekeit érvényesíteni az Országos Színészegyesülettel folyó tárgyalásokon a színtársulatok megválasztását illetően, törekvései nem hoztak eredményt. Az egyesület tevékenysége a 30-as évek közepére szinte láthatatlanná vált, a helyi sajtó alig tett említést róla.

A gazdasági válság éveiben, majd az azt követő években a Zalaegerszeg anyagi helyzete az eladósodás miatt katasztrofálissá vált, más eszköze nemigen maradt a színházi élet támogatására, mint az, hogy polgármesterei időről időre a sajtón keresztül szólították fel a helyi lakosságot a színházba járásra, a társulatok támogatására.³²

Hogy mely színtársulatok érkeztek Zalaegerszegre, az attól függött, hogy a várost melyik direktor színikerületébe osztotta be az Országos Színészegyesület. Mivel lélekszáma alacsony volt, igényes, tőkeerős nagypolgársággal sem rendelkezett, így nem számíthatott első rendű társulatok érkezésére. Elsőrendű társulatnak az minősült, amely mind művészi színvonalát, mind létszámát, mind pedig felszerelését és kellékeit tekintve kimagasló teljesítményt nyújtott. Nekik jutottak a nagyvárosok, az értőbb és adakozó közönség, a kevesebb településből álló kerület.³³ Zala megyében Nagykanizsa volt abban a szerencsés helyzetben, hogy 1927-től 1944-ig évről évre Fodor Oszkár, majd utódai elsőrendű pécsi színtársulatát, a Pécsi Nemzeti Színházat fogadhatta.³⁴ Egerszegnek meg kellett elégedni másod- vagy harmadrendű társulatok érkezésével, akiknek kiválasztásába próbáltak ugyan – a vallás- és közoktatási miniszternek küldött levelek révén – beleszólni, de csekély érdekérvényesítő képességük miatt rendre eredménytelenül.³⁵

1931-ben Deák Lőrinc színtársulatának kőszegi fellépésekor mozgalom indult egy önálló dunántúli színikerület létrehozására. A mozgalom élére hamarosan Czobor Mátyás polgármester állt, attól a meggyőződésétől vezérelve, hogy „*a kisebb városok már rég óhajtják azt, hogy nagyobb, erőteljesebb társulat tisztelegjen meg őket, olyan, amely nagyobb teljesítményeivel nagyobb vonzerőt gyakorol a közönségre és a vidéknek érdeklődését is fölkeltsi...*”³⁶ ezért január 15-re Zalaegerszegre hívta öt város: Szombathely, Kőszeg, Pápa, Veszprém és Nagykanizsa polgármestereit. Az összegyűlt előkelőségek a tárgyalás előtt megtekintették Lengyel Menyhért: Tájfun című darabját, melyet a városban szezont tartó Deák Lőrinc társulata mutatott be az Arany Bárány színpadán. Czobor Mátyásnak és Kőszeg polgármesterének az volt ugyanis a terve, hogy az új színikerületet Deák Lőrinc direktor kapja majd meg.³⁷ A polgármesterek elvben egyetértettek a különböző nagyságú és minőségű dunántúli városok egy színikerületbe való tömörítésével, s megállapodtak abban, hogy elképzeléseiket további megvitatásra a Városok Kongresszusán³⁸ a dunántúli polgármesterek elé terjesztik.³⁹ Az egyes városok sajtója azonban nem fogadta lelkesedéssel a kezdeményezést. A Nagykanizsán megjelenő Zalai Közlöny ezt írta: „*A mi álláspontunk ebben a kérdésben az, hogy felesleges volt ebbe az akcióba bele-*

vonni Nagykanizsa városát. Nagykanizsának megvan a maga társulata: a pécsi Nemzeti Színház együttese, Fodor Oszkár társulata. Ennél jobbat nem kínálhat a vidéken senki Nagykanizsának."⁴⁰

A Városok Kongresszusán – 1931. február 4-én – az új kerületi beosztásra vonatkozó indítványt Czobor polgármester ismertette. Végül arról született döntés, hogy a színikerület létrehozásával kapcsolatos tervjavaslatot az Országos Színészegyesület fogja kidolgozni.⁴¹

1931 nyarán megjelent a sajtóban az Országos Színészegyesület által kimunkált tervezet, amely elutasította Czobor Mátyás reformtervét, nem fogadta el azt a kívánságot, hogy egy-egy színikerületen belül keverjék a kis és nagyvárosokat, azonban „*Haladást mindenestre tüntet föl annyiban, hogy a dunántúli direktorokat a Dunántúlon hagyja és nem csináltat velük körutazásokat a Tiszántúlon.*"⁴²

A július végén kiosztott színingazgatói koncessziók a terv miniszteri jóváhagyását tükrözték. Az öt dunántúli színikerületet a települések méretének megfelelően szervezték. Zalaegerszeg Deák Lőrinc kerületébe került Újdombóvárral, Szekszárdal, Kőszeggel, Körmenddel, Keszthellyel, Mosonnal, Magyaróvárral, Komárommal és Moháccsal együtt. Nagykanizsa továbbra is a pécsi színházhoz tartozott.⁴³

Persze, ez a beosztás csak az 1931–32-es színházi évadra vonatkozott, hiszen minden évben újraosztották a koncessziókat. 1932–33-ban Deák Lőrinc színikerülete kibővült Pápával, Halassal, Esztergommal és Kiszpesttel.⁴⁴ A következő évadban pedig a várost már Darvas Ernő színikerületébe osztották be, melynek állomáshelyei Pestszenterzsébet, Rákospalota, Budafok, Pestújhely, Csepel, Dombóvár, Gyöngyös, Szentgotthárd, Celldömölk, Rákoscaba, Balatonfüred, Jászapáti és Tolna voltak. „... *épen az új beosztás alapján, nagyon távol estünk attól, amit annyira óhajtottunk hogy t.i. olyan kerületbe essünk, melynek nagyobb állomáshelyei vannak s így nagyobb társulattal is rendelkezik az illető direktor. ... Úgy látszik, a miniszter csakugyan a kisebb helyek közé sorol bennünket, ahol csak 2–3 hetes szezonról lehet szó.*” – írta keserűen a Zalamegyei Ujság.⁴⁵

A polgármester azonban nem adta fel, hogy elsőrendű társulatot hívjon a városba. Több alkalommal is tárgyalásokat folytatott jeles színingazgatókkal; 1933-ban Gulyás Menyhérttel, Kaposvár – Békéscsaba – Nyíregyháza színikerületének igazgatójával,⁴⁶ 1935-ben Fodor Oszkárral⁴⁷ a Pécs – Kaposvár – nagykanizsai társulat vezetőjével, 1938-ban – ekkor már Tamásy István polgármester – ismét csak a pécsi társulattal, hogy magasabb színvonalú színházhoz juttassa a zalaegerszegi közönséget.⁴⁸ A tárgyalások minden esetben eredménytelenek maradtak, mert a társulatok nem látták biztosítottnak a vendégjáték anyagi feltételeit.

Korszakunkban tehát sem a polgármester, sem az 1932-ben megalakult Színpartoló Egyesület nem tudta érvényre juttatni akaratát, hogy megválaszthassa, mely színikerülethez tartozzon, melyik társulat tartson színházi idényt a városban.

A színikerületi rendszer anomáliái miatt a színi-szezon időpontja meglehetősen kiszámíthatatlan volt. A társulatok általában 4–6 hetes időre érkeztek Zalaegerszegre az év legkülönbözőbb hónapjaiban. A város e kérdésben is próbálkozott állandó időpont kiharcolásával: a Színpartoló Egyesület december 1. és január 15. között szeretne volna az évadot tartani, de a direktorok nemigen hagytak beleszólást a kérdésbe.⁴⁹ Az 1932–33-as szezonban Zalaegerszeg a már emlegetett Deák Lőrinc kerületébe tartozott. A direktor 1933. január 10-i kezdsében állapodott meg a várossal, azonban olyan sikeres szezont tartott Kiszpesten, hogy elhalasztotta kőszegi, sőt egerszegi fellépését is, ezzel meglehetősen kellemetlen helyzetbe hozva Czobor Mátyás polgármestert, aki – mint említettük – az előző években éppen a Deák Lőrinc dunántúli színikerülete érdekében indított mozgalom élére állt. Az igazgató felajánlotta, hogy másik társulatot küld maga helyett, amit a város nem fogadott el. Még az Országos Színészegyesület és Nyugdíjintézet ügyvezető alelnöke, Sebestyén Géza⁵⁰ is közbejárt Deák érdekében és Darvas Ernő pestvidéki társulatát ajánlotta.⁵¹ A polgármester azonban szívesebben látta volna Gulyás Menyhért kaposvári csapatát, ezért tárgyalásokat kezdeményezett vele.⁵² Mivel a megbeszélések nem vezettek eredményre, Czobor Mátyás és a Színpartoló Egyesület úgy döntött, hogy ragaszkodik Deák Lőrinchez, és január helyett – korábbi véleményüket megváltoztatva – áprilisban tartják meg az egerszegi színiidényt, mondván „*úgy sem szerencsés idő december és január a Színháznak, mindig március és április voltak azok a hónapok, amikor a színingazgató megél.*”⁵³

A színtársulatok színházi évadja általában szeptember 1-től a következő év augusztus 31-ig tartott. Ezért előfordult olyan helyzet is, amikor a naptári évben kétszer játszott a színikerületi társulat a városban: Deák Lőrincék pl. 1930. december 21-től 1931. január 25-ig, és az év őszén, október 21-től november 10-ig léptek fel itt. 1932-ben viszont egyszer sem jöttek, csak – a fent bemutatott affér után – 1933 áprilisában. Azonban 1932-ben sem maradt színház nélkül a város, stagione társulatok három alkalommal is tartottak előadásorozatot a Bárány színpadán.

A négy-hathetes színi időre érkező kerületi társulatok műsorpolitikáját a minél nagyobb bevételre való törekvés határozta meg, ezért maximálisan igyekeztek kiszolgálni a közönség igényeit. A nagydíj pedig elsősorban a könnyű műfajokat, az operettet és a

bohózatokat kedvelte. Az együttesek műsorának zömét ma már alig ismert, vagy teljesen elfeledett szerzők szakmányban gyártott „zavaros meséjű, gyenge darabjai”, „ostoba és ízléstelen zenés vígjátékok”, operettek, revüoperettek tették ki. Ilyen volt – 1925-ben Halmi Jenő társulata által bemutatott – Az éj királynője című darab is, melyről így írt helyi kritikusa: A „...kacagató vígjáték tele van szerethezettel, a hálósobának és a házasságtörések helyzetkomikumainak ízléstelenségével és varietébe, orfumba, kétes hírű lokálokba és zengerájokba való szellemességekkel akar mulattatni”.⁵⁴ Persze az ilyen darabokkal sem lehetett biztosra menni, így is rendszeresen előfordult, hogy üres széksorok előtt játszottak a színészek. A zalaegerszegi közönség kiszámíthatatlan volt, máshol sikerrel futó darabok itt érdektelenségbe fulladtak. 1931 januárjában Deák Lőrinc társulata egy francia bohózatot mutatott be „a legrosszabb fajtából”. A darab bukása után jegyezte meg a Zalamegyei Ujság tudósítója: „Sajnálatos, hogy közönségünk nem karolja fel a komoly darabokat és így a színházak sajnós, szinte kénytelenek ilyen eszközökhöz nyúlni, mert azt hiszik, hogy azokkal kasszasikert arathatnak. De hát ez a hit nem mindig válik be és hova tovább ezekre a szellemtelen malacságokra sem lehet anyagi sikert felépíteni, legalább tegnap ez történt a társulattal.”⁵⁵

Természetesen, mindegyik társulat igyekezett bemutatni már klasszikussá vált operetteket, zenés darabokat is. Lehár Ferenc operettjei: a Luxemburg grófja, A mosoly országa, A víg özvegy, Kacsóh Pongrác: János vitéze, Schubert – Berté: Három a kislány című daljátéka, Jacobi Viktor: Leányvására, Strausz Cigánybárója, Kálmán Imre Marica grófnője, Csárdáskirálynője, Huszka Jenő: Gül Baba című operettje mind-mind felhangzottak a Bárány színpadán, hogy csak néhány példát említsünk.

A színikerületi társulatok által bemutatott darabok harmadik csoportját a népszerű kortárs magyar színműírók Budapest nagyszínházaiban már sikert aratott darabjai tették ki. Mindegyik társulat színlapon tartott legalább egy darabot Molnár Ferenc, Zilahy Lajos, Herczeg Ferenc, Hunyady Sándor színműveiből, vígjátékaiból, már csak azért is, hogy a Vallás- és Közoktatási Minisztérium időről időre megérkező – a magyar vidéki színjátszás színvonalának emelését, a kortárs magyar dráma támogatását feladatul adó – leiratainak eleget tegyenek. A kultuszminiszter 1934-ben rendeletben kötelezte a vármegyei Iskolánkülvüli Népművelési Bizottságokat, évi jelentésben számoljanak be arról, hogy „...hatásköri területükön a lefolyt színházi évadban előadásokat tartott szintársulatok mennyiben tudták a hatóságok és a közönség meglegedését kiérdemelni az előadások művészi színvonala, a műsor megválasztása és a szintársulat tagjainak

általános magatartása tekintetében”.⁵⁶ Nem tudunk arról, hogy a zalai népművelési bizottság negatív tartalmú jelentéseket küldött volna az itt játszó társulatok darabválasztásairól, de 1936-ban, amikor Kecskemét keresztény társadalma mozgalmat indított az „erkölcstelen” színdarabok ellen, a Zalamegyei Ujság is felemelte a hangját a Darvas Ernő szintársulata által bemutatott Após a tilosban című darab miatt. „Elhisszük, hogy a malackodás jó üzlet; a közönség egy része szereti, amint a tegnapi előadás is mutatta, de az üzletnek nem szabad alárendelni a színház által állítólag képviselt művészetet... A színház, ha nevelő tényezőnek tartja magát, akkor ne a közönség alantasabb érzéseit csiklandozza, hanem tényleg neveljen: fejlessze a művészi, a nemes a jó iránti érzéket.”⁵⁷

A két világháború közti kultúrpolitika a színházaknak is a nemzetnevelést, a revíziós gondolat ébren tartását tűzte ki feladatul. Ezért a társulatok rendre bemutattak un. irredenta darabokat is. 1929-ben Radó Béla szintársulata Földes Imre⁵⁸ Tüzek az éjszakában és Az égő város című, egyébként szuggesztíven, minden olcsó fogást mellőzve megírt, a budapesti Új Színházban nagy sikert aratott hazafias színműveit adta elő, a „legridegebb részvétlenség mellett.”⁵⁹ Szalay Károly társulata 1934 márciusában Baál Ernő és Nagy Károly: Üzen a Hargita című darabját mutatta be. A románok erdélyi előnyomulásáról szóló, Rákosi Viktor és Malonyai Dezső írta Elnémult harangok című revíziós darabot pedig ünnepi díszelőadásként játszotta 1935. március 15-én Kallós József társulata. A színművet nem méltányolta a közönség, a városi intelligencia távol maradt a bemutatóról, üres széksoroknak játszott a társulat.⁶⁰

A színiszezon nyitóelőadásán a társulatok rendszerint valamilyen látványos, híres – a pesti színházakban nagy sikerrel futott – produkciót mutattak be, amelyekről a népszerű színházi és társasági lapokon keresztül értesült a közönség. A direktorok meggyőződése szerint ezen állt vagy bukott a szezon sikere. A premiért minden este újabb bemutató követte. Csak alkalmanként, egy-egy telt ház előadás után fordult elő, hogy ugyanazt a darabot még egyszer műsorra tűzzék, hiszen másodsorra már biztosan nem töltötte meg a közönség a nézőteret. Vasárnap nemcsak esti, hanem délutáni előadást is tartottak. Sőt, voltak társulatok, amelyek vasárnap három előadásra is csábították a közönséget.

A kultuszminiszter 34 533/1932-es rendelete az iskolák feladatául szabta a színjátszás támogatását, a színházakat pedig ifjúsági előadások tartására kötelezte,⁶¹ ezért az 1930-as évek közepén ezek a délutáni előadások rendszerint ifjúsági bemutatók voltak, később azonban az akció elhalt, vasárnap délu-

tanonként az ifjúság által is megtekinthető könnyed, szórakoztató darabokat tekinthetett meg a közönség. Ifjúsági előadásban került bemutatásra 1934-ben Jókai Mór: Az aranyember című műve. Többször is bemutatott vasárnap délutáni darab volt pl. Eisemann Mihály – Szilágyi László: Én és a kisöcsém című zenés játéka. 1935 márciusában Kallós József, 1936 januárjában Darvas Ernő társulata is műsorra tűzte.⁶²

A napi bemutató kényszere, a vasárnapi két – három előadás igen nagy megterhelést jelentett a színészek számára. Egy egyhónapos zalaegerszegi szezon alatt általában 30–35 előadást tartottak, s kb. ugyanennyi darabot mutattak be. A társulatok többsége mégis rendre deficittel zárta az egerszegi turnét. 1936-ban Deák Lőrinc együttesének olyan rosszul indult a szezonja a városban, hogy a „sértő közöny” miatt két hét után itt akarta hagyni. A társulatnak naponta 150 Pengő kiadása volt: terembérleti díj, vigalmi adó, fűtés, világítás, gázsík stb., míg bevétele egyszer sem érte el az 50 pengőt.⁶³

A társulatok mindegyike búcsúelőadásként rendszerint „vidámestet” tartott, kabarétréfákat, humoros jeleneteket adtak elő, amire általában mindig megtelt közönséggel a színház.

Az 1920-as években négy színikerületi társulat játszott Zalaegerszegen. Az évtized elején három évadban is Fehér Vilmos⁶⁴ együttese tartott szezont a városban. Az elsősorban operetteket bemutató társulat 1922. március–áprilisában hiába igyekezett a közönség kegyeit keresni, egyáltalán nem mutatott érdeklődést produkcióik iránt.⁶⁵ 1923 nyarán nagyobb sikerrel jártak. Műsorukon most is elsősorban operettek szerepeltek. Nagy sikert arattak Huszka Jenő: Gül baba című operettjének bemutatásával, amely a társulat két színészenek Gábor Árpádnak és Kertay Ilkának⁶⁶ jutalomjátéka volt, s amelyhez a zalaegerszegi Egyházi Ének- és Zeneegyesület zenekara szolgáltatta a muzsikát.⁶⁷

1924-ben Kmetty Lajos,⁶⁸ 1925–26-ban Halmi Jenő⁶⁹ társulata érkezett a városba. Ez utóbbi a szokásos operett és bohózatműsor mellett bemutatta Zilahy Lajos 1923-ban írt Hazajáró lélek című színművét, valamint Móricz Zsigmond: Árvácska című regényének színpadi adaptációját is. A siker nem maradt el. „A zalaegerszegi közönség az idén támogatja is a színészeket, mert üres ház soha nincs” – örvendezett a helyi lap tudósítója.⁷⁰ A következő évad viszont csúfos bukást hozott Halmi direktor számára, mint azt már fentebb említettük.

Az évtized végén Radó Béla⁷¹ színikerületébe került a város,⁷² három évadban is ők szórakoztatták a közönséget. Radó Béla az 1920-as évek egyik legjobb vidéki direktora volt, jól szervezett társulattal, kiváló

színészekkel és zenekarral érkezett, s igyekezett a legfrissebb színpadi újdonságokat műsorra tűzni. 1927 decemberében már láthatta az egerszegi közönség is a Király Színházban az év elején bemutatott Szilágyi László – Lányi Viktor: Aranyhattyú, Lajtai – Békeffy ugyancsak 1927-ben bemutatott Mesék az írógépről című operettjét, de műsorra tűzte Herczeg Ferenc Széchenyiről szóló A híd (1925) című színművét, Molnár Ferenc 1926-ban írt darabját, a Játék a kastélyban-t is. „... a társulat és a publikum nem panaszkodhattak egymásra. A társulat jóval többet nyújtott, mint amennyit a közönség várt; viszont a közönség teljes mértékben honorálta a társulat művészi törekvéseit. ... ha nem is meggazdagodva, de legalább kielégítő viszonyok között bucsuzott...”⁷³

Az 1928-as szezonban a Herczeg Ferenc nyomán írt és Farkas Imre által megzenésített Gyurkovics fiúk című darabbal arattak nagy sikert. A korabeli tudósító szerint a rendezés és a zenekar is kiváló volt, az előadás hosszúra nyúlt, mert a szünni nem akaró taps miatt minden táncbetétet „megújráztak”.⁷⁴

Az 1929-es – december közepétől 1930. január közepéig tartó – évad is jól kezdődött. Új darabokkal, új díszletekkel érkezett a társulat. A bemutató előadások, Erdélyi Mihály: Mit susog a fehér akác című operettje és Kacsóh Pongrác János vitéze telt házat vonzottak, nagy sikert arattak. Azonban a prózai előadásokra, Földes Imre irredenta darabjaira, vagy Zilahy Lajos: A tábornok című színművére nem volt vevő a közönség, sőt a szezon második felében az operett előadásokon is gyakran „kongott a terem az ürességtől”. Az egerszegi szezon a társulat számára teljes anyagi bukást jelentett, egy héttel a befejezés előtt még nem volt fedezetük az elutazásra.⁷⁵

1930 és 1933 között a kultuszminiszter Zalaegerszeget Deák Lőrinc⁷⁶ színikerületébe osztotta. Deák társulata egyike volt a legjobb hazai vidéki társulatoknak, nem véletlen, hogy Czobor Mátyás polgármester önálló dunántúli kerületet szeretett volna kilobbizni nekik. Műsoruk nem tért el a korábbi kerületi társulatokétól, operettet és vígjátékokat játszottak elsősorban, de Deák Lőrinc ismerte feladatát: „jó műsort összeállítani, minden szerepkörre megfelelő erőket szerződtetni, szerepeket jól betanultatni és az előadásokat hibátlanul megrendezni.”⁷⁷ Társulata negyven tagból állt és saját zenekarral rendelkezett. Deák nem csak igazgatta, hanem rendezte is az együttest, sőt az egyik vezető színésze volt. Színészgárdájában játszott többek között Szabó Ernő,⁷⁸ aki már az 1930-as évadban meghódította a helyi közönséget – s néhány fércművet a bukástól mentett meg –, Kómíves Sándor⁷⁹ és az ifjú Mészáros Ági,⁸⁰ akiket 1933-ban szerződtetett csapatához. Eisemann Mihály – Szilágyi László: Zsákbamaczka című operettjének

szezonnyitó bemutatója után jegyezte meg a helyi tudósító: „Tehetséges színészek bizonyult Mészáros Ági, aki megérdemelten jutott a karból a szubrett szerepébe.”⁸¹

Hiába voltak azonban a remek színészek, az időközben megszerveződött Színpártoló Egyesület, a gazdasági válság hatása erősen érződött a színházteremben is. Rendszerint félig üres nézőtér, vagy negyed ház előtt játszottak, hiába hozták a klasszikus nagyoperetteket (Lehár: Mosoly országa), próbálkoztak a legfrissebb budapesti sikerekkel (Fényes Szabolcs: Maya), vagy mutattak be olyan vígjátékot, amely „Az alkomicum legmélyebb fájára sülyedt; kevés szellemességgel, inkább a helyzetkomikumban nyújtotta hatások kihasználásával ér el sikert a karzatnál. Durva és izléstelen. Erkölcsöt, becsületet sárba tipró...”⁸² Ilyen darab volt a Nincs valami elvámolni-valója, Békefi – Lajtai operettje az Amikor a kislányból nagylány lesz, vagy az Ártatlan Don Juan című bohózat, amelyet „majdnem telt ház előtt” játszottak. A sajtó is folyamatosan a színházba járásra buzdította olvasóit: „Mozduljon meg a közönség, honorálja a társulat buzgalmát, szándékait, használja ki a szórakozási lehetőségeket, mert a mostani nehéz viszonyok között úgyis nagyon soká fogunk megint egy rendes színházat vizontlátni. Deák, vagy valami vele hasonlórangú társulat legalább is nagyon meggondolja, a zalaegerszegi szerepléseket...”⁸³

Deák Lőrinc 1933-ban, hogy az anyagi csődöt elkerülje a szezon végére két meglepetés darabot tartogatott. Strauss Cigánybáró című operettje bemutatójára, a főszerepre meghívta Laurisín Lajost,⁸⁴ az Operaház művészt. Az előadásra zsúfolásig megtelt a nézőtér. „Bizonyosága volt ez az est annak, hogy az elsőrangú művészi teljesítmények támogatására megvan a készség nemcsak a szűkebb színpártoló közönségben, hanem a város egész társadalmában.” – értékelte az estet a helyi kritikus.⁸⁵ Az utolsó felvonás előtt Laurisín Lajos függöny elé lépett, s a vidéki színészek áldozatos munkájáról szólva arra kérte a közönséget, hogy a jövőben több telt házzal örvendeztesse meg Deák Lőrinc társulatát.⁸⁶

A búcsúelőadáson egy pályakezdő helyi szerző, Fendrik Ferenc⁸⁷ Asszonyok, ha szeretnek című színjátékát mutatta be a színház. A Zalamegyei Ujságban és a Zalai Naplóban is publikáló fiatal író telt házat vonzott, azonban a bemutató óriási csalódást okozott. Kollégája, Litványi László írt róla megsemmisítő kritikát. „Silány, gyatra darab, pedig szerzője tud írni. Ezt el kell ismernünk, s ez egyetlen számbavehető értéke a drámának.” Az „erkölcsi fertő legmélyén való sütkérezés” jellemzi, tanulni csak „piszkoz, erkölcsi nihilizmust” lehet belőle, s csak a karzatot gyönyörködteti.⁸⁸ A darab ugyanis a hazug szerelmi erkölcsöt helyezte mondanivalójának középpontjába, ráadásul

egerszegi sztorin alapult. „Kár volt a helyi eseményeket fedő, asszociációkra alkalmat adó kínos jelene-tekért.” – írta a Zalai Napló kritikusa is.⁸⁹ Az előadást egyedül Szabó Ernő játéka mentette meg a teljes bukástól, nemcsak a kritikusoknak nem tetszett, de a közönség egy része is távozott az előadásról.

1934-ban Szalay Károly színtársulata kapott játszási engedélyt Zalaegerszezen. Február végén érkeztek Keszthelyről, ahol olyan sikeres szezont tartottak, hogy néhány héttel meghosszabbították az ott tartózkodást. Egerszegre nyolc hétre kértek játékgengedélyt, de a város csak hatra szólót adott nekik. A bemutatkozó előadás után így értékelte őket a Zalamegyei Ujság: jó a társulat, „ha nem fővárosi, hanem vidéki mértékkel mérünk.... A tegnap este látott együttes megüti a Zalaegerszezen járt jobb társulatok mértékét, s ha kisebb hiányosságok tapasztalhatók is, viszont játékbán sok más társulatot fölülmúl.”⁹⁰

Mivel műsorukon náluk is elsősorban operettek szerepeltek, Szalay Károly a színészeit is a műfaj szerepköreinek megfelelően válogatta össze. Vezető színésznője László Ila, az 1933-as évadban a vidék legjobb színésznője címet kapta.⁹¹ A primadonna szerepeket Komáromi Piri, a táncos szubrettet Tihanyi Marika alakította, Csanádi Ila prózai szerepekben játszott. A férfiagnál a vezető színész maga a direktor, a „férfi-sztár” Patay József bonviván-tenorista, a közönség kedvence pedig Ekecs Ferenc táncos komikus volt.

A bemutatkozó előadás után a helyi sajtó azt ajánlotta a társulatnak, „hogy a következő színlapokra nem ártana felvenni néhány irodalmi értékű darabot is”,⁹² azonban később meg kellett állapítania, hogy „A zalaegerszegi közönség egy részének, úgy látszik, nem kell a komoly darab, ellenben megtölti a színházat, ha sikamlósságot is kap”.⁹³ Érdeklenségbe fulladt Zilahy Lajos: Hazajáró lélek, vagy az Üzen a Hargita című darabok bemutatója, ellenben „a szórakoztatás fortélyait értő, de az erkölcsi szempontokkal nem sokat törődő” Nóti Károly: Nyitott ablak című bohózata telt házat vonzott. A társulat operett bemutatói közül hatalmas sikert aratott Jacobi Viktor: Sybill című nagyoperettje, valamint Nagypál Béla: A kék Duna című, ma már elfeledett dalműve. Mindkét előadáson a közönség nemcsak tapssal, hanem virágkosarakkal, csokrokkal és ajándékokkal jutalmazta a színészeket.⁹⁴

A Szalay társulat repertoárján Sír a kislány a Balaton partján címmel gyermek operettet is szerepeltetett.⁹⁵

Egy évvel később, 1935-ben új színtársulat érkezett a városba Kallós József⁹⁶ színigazgató vezetésével. Állomáshelyeik közé többek között olyan kisebb városok és községek tartoztak, mint pl. Tapolca, Bátaszék, Bonyhád, Szigetvár, Barcs, Nagyatád,

Körmend, Gödöllő, Keszthely, Komárom és Tata-tóváros. A társulat is a kisebbek közé tartozott, elhasználódott díszletekkel, fényesre kopott jelmezekkel, hiányos felszereléssel. A színészgárda is hagyott kívánnivalót, a Zalamegyei Ujság szerint néhány szerepkör, főleg a statisztéria megerősítésre szorult. A tudósító udvariasan megjegyezte, hogy az együttes törekvő s néhány figyelemre méltó tehetségű színész is akad közöttük.⁹⁷ Vezető színészei – Bihari László, Érdy László, Sugár Jenő, Bartók Juci, Gáspár Amália – közül csak Sugár Jenő⁹⁸ nevét jegyzi a Magyar Színházművészeti Lexikon. Bemutatott darabjaik sem nyerték el a közönség és a helybeli kritika tetszését, prózai előadásaik – Indig Ottó: Ember a híd alatt, Molnár Ferenc: Az ismeretlen lány, Hunyadi Sándor: A három sárkány – rendre fél ház előtt zajlottak. A sajtó is egyetlen bemutatót ajánlott erősen a nézők figyelmébe, Paul Anthelme: Az abbé című, a gyónási titokról szóló bűnügyi drámáját. Operett bemutatóikon is csak hétvégén töltötték meg a nézők a széksorokat. Itt a szerelem című előadásuk, melyen „egy csomó izléstelen és durva hasonlaltal és bemozdással” szórakoztatták a nézőket, nagyon felhábortotta a sajtót. *„Az ilyen hangú előadások nem fogják vonzani a jó ízlésű közönséget, de talán nem is a közönségnek kell majd ezeket az előadásokat elkerülni, hanem a színházaknak is eszébe jut, hogy ilyen előadásokat nem tarthat, mert ezekre a színtársulatoknak is kellemetlen következményei lehetnek. Mert nem igazolás az, hogy, kérem, a darabot Pesten is adják!”*⁹⁹

Az 1935–36-os szezonban – meglepő módon – ismét nagyobb, színvonalasabb társulatot kapott Zalaegerszeg, Darvas Ernő¹⁰⁰ direktor negyvennégy tagú vándortársulata és hét tagú zenekara érkezett a városba. *„A világháború óta Zalaegerszezen járt társulatok teljesítményét mérlegelve az első benyomásunk, hogy az új társulat a jobbak közé tartozik. ... Színházban éreztük magunkat, mikor láttuk, hogy a rendezőnek nem kellett kinlódnia, hanem nagylétszámú társulattól válogathatta ki az egyes szerepekre a többnyire megfelelő adottságokkal rendelkező színészeket.”*¹⁰¹ – tudósított az együttesről a Zalamegyei Ujság. A bemutatkozó darab, Rejtő Jenő – Kellér Dezső – Sándor Jenő: Aki mer, az nyer című operettje már nem nyerte el a tudósító tetszését. *„Tipikus lipótvárosi termék, a bankvezér és az irodakisasszony sablonos, már százszor megírt történetéről, telve ál-szentszimentalizmussal, dobutcai szellemességgel, s a befejezése természetesen happy-enddel.”* Ráadásul a revüoperettek fővárosi *„káprázatos kiállításából ezen a téren Zalaegerszegre már csak a végighasított ruhák, a lábkiállítás, a meztelenség jutott el. Lehet ez igazató valami, lehet jó üzlet, de semmiesetre sem jelent színházi művészetet sem itt, sem a fővárosban.”*¹⁰²

Darvas igazgató az egerszegi szezon alatt sokféle trükköt alkalmazott, hogy társulata iránt a folytonos érdeklődést fenntartsa és anyagilag is sikeres évadot zárjon. A budapesti színházi élet reprezentánsaival való kapcsolatait kamatoztatta a szezon során. Többek között bemutatta Lehár Ferenc: A mosoly országa című nagyoperettjét, melyben Szu Csong szerepére Szedő Miklóst,¹⁰³ a Városi Színház¹⁰⁴ tenorját, a harmincas évek legnépszerűbb slágerénekesét kérte fel. Ugyan a nézőtér nem volt tele az előadáson, de a darab és a kitűnő énekes nagy, megérdemelt sikert aratott.

Telt házzal fogadta a közönség az egyszer már bemutatkozó helyi író, Fendrik Ferenc – a Vígszínházban 1935 decemberében (két hónappal korábban) bemutatott¹⁰⁵ – színművét, a Volt egyszer egy asszonyt. Az előadás előtt Czobor Mátyás polgármester méltatta a szerzőt, aki dicsőséget szerzett Zalaegerszegnek. A darab – *„a kaméliás hölgy egyik változata”* – főszerepét Ágay Irén,¹⁰⁶ a Vígszínház művésznője játszotta. A nézőknek nagyon tetszett az előadás, melyet a nagy sikerre való tekintettel később megismételtek. A kritika azonban most is fanyalgott. Dicsérték a színészeket, az ügyes rendezést, a darabról viszont az írták, hogy *„inkább csak részletszépségei vannak”*.¹⁰⁷

Igazi meglepetést okozott a városban Jávor Pál,¹⁰⁸ a kor egyik vezető színésze és férfitársulatja fellépése az Arany Bányászat *„méltatlan”* színpadán. Hunyadi Sándor bűnügyi drámájának, Az aranyifjúnak főszerepére hívta meg a művészt Darvas Ernő. *„Az előadás voltaképpen már a délutáni órákban kezdődött a nők egy részének hisztériásan rajongó felvonulásával Jávor Pál „lábai elé” (férjükért vagy leendő férjükért bizonyára nem fognak így rajongani), és az eksztázis folytatódott este is...”*¹⁰⁹ Jávor remekül játszott, játékának hatását fokozta charme-os megjelenése és *„pompás férfidivat bemutatója”*.

Két hét múlva, február közepén Jávor visszatért az egerszegi színpadra, ezúttal Molnár Ferenc: Olympia című vígjátékában aratott hatalmas sikert, igaz, már csak *„szépszámú”* közönség előtt. Játéka *„tisztá művészet volt”, „a közönség kicsit túlzásba vitte a lelkesedést, amikor majdnem minden mondata után megtapsolta”*¹¹⁰ az elsőszámú hazai sztárt.

Zalaegerszeg katolikus társadalmának szóló ajándékként mutatta be 1936. február 4-én a Darvas társulat Emmet Lavery amerikai író drámáját, Az Úr katonáit. A lélektani dráma egy jezsuita rendházban játszódik, s azt mutatja be, hogy a kolostorban élők között éppen olyan különböző, sőt ellentétes jellemű emberek élnek egymás mellett, mint kint a világban. Az előadásban közreműködött az Egyházi Ének- és Zeneegyesület kórusa is. A sajtó nagy agitációt fejtett ki a darab megtekintése érdekében, melynek eredm-

nyeként kétszer is bemutatták, második alkalommal olcsó előadásban, azaz egy jeggyel ketten nézhették meg a drámát.¹¹¹

Darvas Ernő színháza egy eredeti premiert is tartott a zalaegerszegi színpadon. A kanizsai napilapban, a Zalai Közlönyben rendszeresen publikáló Dávid Magyar József:¹¹² Dr. Vagánykisasszony című, szociális témájú zsengejét mutatták be. A darab is gyenge volt, s a színészi játék is hagyott kívánnivalót; alig tudta valaki a szerepét, elsősorban a sűgóra figyeltek a szereplők, a játékra alig.¹¹³

Az 1936. február 25-én tartott előadáson Fodor László 1935 októberében, a Pesti Színházban bemutatott Érettségi c. színművével búcsúzott a Darvas társulat. A színház és a direktor elégedett volt az egerszegi turnéval, hiszen a közönség „szokatlanul szép számban látogatta a színházat”.

A siker ellenére a következő évadban mégsem Darvas Ernő, hanem Deák Lőrinc színikerületébe került a város, és még 1936 őszén megérkezett a színházlátogató közönség számára jól ismert társulat az újabb vendégszereplésre. Megnyitó előadásukon zsúfolt nézőtér előtt, a Budai színikörben az év nyarán bemutatott és nagy sikert aratott Szilágyi László – Budai Dénes: Csárdás című operettjét tekinthették meg az érdeklődők. Mind a közönség, mind pedig a kritika lelkesen ünnepelte nem csak a darabot, hanem a színészek játékát, a kifogástalan szereptudást, a jó zenekart és a kiváló rendezést.¹¹⁴ A biztató kezdet ellenére a következő napokban mégis alig volt látogatója a színháznak. Mint már fent említettük, Deák Lőrinc idő előtti távozással zsarolta meg a várost, ezért a sajtó és a polgármester is nyomást gyakorolt a polgároknak, mindenekelőtt a hivatalnokokra és a „hatóságok képviselőire”, hogy színházlátogatásra buzdítsa őket, mondván hosszú ideig nem kapnak rendes társulatot, vagy az is előfordulhat, hogy évekig nem adnak ki játszási engedélyt Zalaegerszegre, ha nem nő a színházba járási kedv.¹¹⁵

A szezon alatt három napos fellépésre cirkusz érkezett a városba. Fellépésük idején a színtársulat nem lépett színpadra, de a direktor, hogy a kieső veszteséget pótolja, megszervezett egy zalalövői turnét.

A társulat programja most is a szokásos kommersz darabokból állt, operett kínálatukban nem volt egyetlen klasszikussá váló zenedarab sem. A színingazgató, Deák Lőrinc által írt Erzsike katonája című operett is bemutatásra került, a helyi sajtó „kellemes darab”-ként aposztrofálta. Prózaí műsorokon elsősorban kortárs magyar vígjátékírók művei szerepeltek: Szántó Armand – Szécsen Mihály: Budapest – Wien című „ostoba és izléstelen” zenés vígjátéka, Földes Imre – a Nemzeti Színházban már sikert aratott – műve, az Ifj. Horváth Pál, Csathó Kálmán: Az én

lányom nem olyan című színműve stb. Bemutatták egy külföldi szerző, Henry Bernstein: Nem én öltöm meg című színdarabját is. Ez az előadás egyike volt a társulat legjobb teljesítményeinek. Búcsúfellépésükön Heltai Jenő: Néma leventéje került előadásra.

Az 1937–1938 és az 1938–1939-es évadban a már ismert Szalay Károly direktor és csapata kapott játszási engedélyt Zalaegerszegre. Mivel az Arany Bányász színpadát a polgármester bezáratta, megfelelő fellépőhely híján az első évben a társulat be sem jött a városba. A következő évadban, 1939. május-júniusában is csak hosszas tárgyalások után, különböző engedmények fejében tartott négy hetes szezont az Edison mozi színjátszásra átalakított, rossz akusztikájú színpadán.

A május 5-én tartott bemutatkozó előadás előtt Szalay Károly köszöntötte a közönséget s azt ígérte, hogy a szezon során „a művészi szépet, az erény diadalát és a jóízű tréfát” akarják nyújtani. A helyi kritikus pedig azt várta, „hogy az erkölcsi követelményeket a művészi követelmények mellett minden vonatkozásban szigorúan” érvényesítsék.¹¹⁶ Azonban sem az ígéretek, sem az elvárások nem teljesültek maradéktalanul. A bemutatott darabok jó része tartalmilag harmatgyenge volt, s az elvárt „magas erkölcsiségnek” sem felelt meg. Herczeg Ferenc: Utolsó tánc című színművét nem csak azért bírálta az erősen konzervatív szellemű Zalamegyei Ujság, mert a rendező egy az egyben lemásolta a Nemzeti Színház előadását: nemcsak a kellékek voltak ugyanazok, de az öregeedésbe belenyugodni nem tudó asszony és a lánya szerepét itt is ugyanaz a színésznő játszotta. (Míg Budapesten Bajor Gizi, Zalaegerszegen Komáromy Piri, akinek e kettős szerep „túlságosan nehéz vállalkozást jelentett.”) A mű erkölcsi tartalmával is baj volt. A korosodás elől a kalandokba menekülő férjes asszonyt ítélte el a darab, s ennek kapcsán írta a kritikus: „Megkérdezzük az írótól: addig talán helyes a házasságtörés, míg fiatal a feleség és nem kerül pénzbe a hünn?”¹¹⁷

Elmarasztaló kritikákat kapott László Aladár: Mindig a nők kezdik című vígjátéka, Csongor Béla: Gellérthegyi kalandja, Ábrahám Pál – Földes Imre: Viktória című operettje. Ez utóbbi Európa szerte nagy sikereket aratott, Zalaegerszegen, legalábbis a kritika számára elfogadhatatlan volt. „Hát ez az a bizonyos liberális színházszellem, ami ellen már évtizedek óta küzdünk. Az ilyen színdarabok dobták bele a köztudatba, hogy a legtisztábban indult házasság is fölösleges teher már akkor, ha elmúlt a szerelem, ezek a hebe-hurgya fűreművek csavarták félre a férfijellemet, mintha csak az volna a valamire való ember, aki el tudja csábítani a férjes asszonyt s csak az a feleség volna igazi asszony, aki egy felvillant szerelmi

mámorban otthagyja az urát. Az ilyen színdarabokat kívánjuk a papírkosárba! Még a jó zene és a félig-meddig kitűnő táncszámok sem enyhítenek a balul sikerült színdarab vaskos hibáin.”¹¹⁸

Meg kell jegyezni, hogy a helyi sajtó színházkritikusai mindig különbséget tettek az előadások tartalma és a szereplők teljesítménye között, külön értékelték a darabot, a rendezést és a színészi játékot. Gyakran fordult elő, hogy míg az egyiket dicsérték, a másikat megrótták.

A Szalay társulat műsorán persze akadtak olyan darabok is, melyek a szigorú erkölcsű kritikusoknak is tetszettek, a színház nevelő szerepéről vallott elképzeléseiknek megfeleleltek. Ezek közé tartozott Csathó Kálmán: Fűszer és csemege című színdarabja, melyben „a munka és dologtalanság, a szorgalom és léhaság, a polgári életszemlélet és az elrugaszkodott úrhatnáság vívja meg a maga harcát. ... Ilyen színdarabokkal lehet nevelni a közönséget s ilyen alkotásokkal lehet eltüntetni a magyar társadalmat olyannyira jellemző kasztrendszer” – méltatták a darabot.¹¹⁹

A sajtó közönségszervező tevékenysége nyomán, zsúfolt ház előtt mutatta be a társulat azt a színjátékot, amelyet a kritika tartalmi szempontból igazán méltónak talált a zalaegerszegi előadásra. Ez egy ismeretlen szerző ma már feledésbe merült, vallásos témájú

darabja, a Mária volt, amely az 1938-as Szentév alkalmából készült, s amelyet Horváth Gyula, a társulat egyik színésze dolgozott át négy felvonásos színművé. Az egyik főszerepet jutalomjátékként ő játszotta. Az előadás azonban valószínűleg mégsem volt átütő erejű, a tudósító a meglehetősen bonyolult cselekmény ismertetésén túl nagyon visszafogottan írt róla, sem a darabot, sem a színészi munkát nem dicsérte meg.¹²⁰

A kritika és a közönség ízlése nem mindig, sőt általában nem találkozott. Az 1939-es évadban a zalaegerszegi színházbarátok akkor is megtöltötték a nézőteret, amikor a művészek erkölcstelenségről, „a pesti aszfalt szellemi termékéről”, „áporodottságról” írtak, így Szalay Károly társulata végül elégedetten hagyta itt a várost.

Összegzésként megállapítható, hogy a színikerületi társulatok alapvetően rendszeres színházba járási lehetőséget biztosítottak Zalaegerszeg színházbarát közönségének. A Budapest nagyszínházaiban sikert aratott slágerdarabokat néhány hónapos késéssel itt is láthatta a publikum. Persze sem a színházi körülmények, sem az előadások nivója, sem a társulatok minősége nem vetekedhetett a nagyvárosokéval. A bemutatott darabok sem a magas színházművészetet képviselték, azonban mégis csak kikapcsolódási, szórakozási lehetőséget jelentettek, s a világot hozták el a zalaegerszegi polgároknak.

Jegyzetek:

¹ Szabó István: Színház és finanszírozás. In: Magyar színháztörténet 1920–1949. Főszerk.: Bécsy Tamás, Székely György. Bp. Magyar Könyvklub [é.n.] 176–177. p.

² Uo. 175. p.

³ A vidéki színházi előadásoknak több mint a fele operett volt. In: Zalamegyei Ujság (továbbiakban: ZmU), 1937. máj. 23. 5. p.

⁴ Gajdó Tamás: Kísérletek a kerületi rendszer újjászervezésére és a vidéki színházi központok megteremtésére. In: Magyar színháztörténet 1920–1949. Főszerk.: Bécsy Tamás, Székely György. Bp. Magyar Könyvklub [é.n.] 733–738. p.

⁵ Uo. 739–743. p.

⁶ A kultuszminiszter a magyar drámairodalom felkarolását kéri a vidéki színészettől. In: ZmU. 1935. okt. 15. 2. p.

⁷ Kilényi Dávid (1791–1852. márc. 31.) Színész, fordító, 1816-tól színigazgató. Az első magyar vállalkozó-direktor, aki évtizedeken át sikerrel vezetett vándortársulatokat.

⁸ Nánai István: Ruszt. Bp. 2002. 69. p.

⁹ Béres Katalin: Zalaegerszeg művelődési viszonyai az I. világháborút követő évtizedben. In: Végvárból megyeszékhely. Tanulmányok Zalaegerszeg történetéből. Szerk.: Molnár András. Zala Megyei Levéltár, 2006. 195–196. p. /Zalai Gyűjtemény 61./

¹⁰ A két világháború közötti zalaegerszegi színházi életről szóló levéltári források mindeddig nem kerültek elő, ezért a tanulmány elsősorban a helyi sajtó: a Zalamegyei Ujság, a Zalavármegye és a Zalai Napló e témában írt cikkeire, tudósításaira épül.

¹¹ Színház. In: Zalai Napló, 1933. jan. 28. 5. p.

- 12 Színház. In: ZmU. 1930. jan. 1. 5. p.
- 13 Tanúsítson a közönség nagyobb érdeklődést a színház iránt. In: ZmU. 1935. dec. 25. 6. p.
- 14 Milyen lesz Zalaegerszeg kulturális élete a téli időszakban? In: ZmU. 1929. okt. 24. 1. p.
- 15 A legmodernebb színpad várja a „Liliomos királyfi” előadását. In: ZmU. 1930. dec. 4. 1. p.
- 16 Színház. In: ZmU. 1937. nov. 23. 4. p.
- 17 Szalay Károly színtársulata májusban a moziban játszik. In: ZmU. 1939. ápr. 1. 2. p.
- 18 Színház. In: ZmU. 1939. máj. 6. 3–4. p.
- 19 Zala Megyei Levéltár (továbbiakban: ZML). V.1605. Közgyűlési jegyzőkönyvek. Zalaegerszeg város. 1923. nov. 27–28.
- 20 ZML. V.1605. Közgyűlési jegyzőkönyvek. Zalaegerszeg város. 1922. okt. 23.
- 21 Az Országos Színészegyesület köszönete Zalaegerszeg város tanácsának. In: ZmU. 1925. jan. 28. 3. p.
- 22 ZML. V.1605. Közgyűlési jegyzőkönyvek. Zalaegerszeg város. 1925. dec. 21.
- 23 Zalaegerszeg és a színház támogatása. Zalavármegye, 1928. okt. 7. 3. p.
- 24 Zalaegerszeg társadalma a színészetért. In: ZmU. 1931. dec. 20. 2. p.
- 25 ZML.IV. Zala Vármegye Levéltárában elhelyezett letétek és vegyes iratok gyűjteménye 433. sz. letét : A Zalaegerszegi Magyar Színpártoló Egyesület alapszabályai Ld. 19. jegyzet
- 26 A Színpártoló Egyesület választmányi ülése. In: ZmU. 1932. ápr. 20. 2. p.
- 27 ZML.IV. Zala Vármegye Levéltárában elhelyezett letétek és vegyes iratok gyűjteménye 3076. sz. letét: Jegyzőkönyv a Zalaegerszegi Magyar Színpártoló Egyesület 1933. márc. 31.-én tartott alakuló közgyűléséről.
- 28 Újból megalakult a Színpártoló Egyesület. In: ZmU. 1933. ápr. 2. 2. p.
- 29 A zalaegerszegi színi szezon október 21-én megnyílik. In: ZmU. 1931. okt. 14. 2. p.
- 30 Zalaegerszeg adózó polgársága egymagában nem viselheti a 82 százalékos pótdadó terhét. In: ZmU. 1936. júl. 17. 1. p.
- 31 A polgármester a Színház támogatására kéri a közönséget. In: ZmU. 1933. ápr. 22. 1. p.
- 32 Szabó István: Színház és finanszírozás. In: Magyar színháztörténet 1920–1949. Főszerk.: Bécsy Tamás, Székely György. Bp. Magyar Könyvklub, [é.n.] 175. p.
- 33 Dobó László: Színházi élet Nagykanizsán (1784–1950) Nagykanizsa, [é.n.] 71–87. p.
- 34 1925–26-ban pl. a győri színikerülethez szerettek volna csatlakozni, bármaguk is tisztában voltak vele, hogy egy 70 tagú társulat eltartására nem lesz képes a város, sőt ilyen nagy társulathoz megfelelő méretű színpad sincs a településen. Lásd: A városi tanács a győri színtársulatot kéri Zalaegerszegre. In: ZmU. 1926. ápr. 25. 4. p.
- 35 Néhány szó az új színikerület megalakításának kérdéséhez. In: ZmU. 1931. jan. 17. 2. p.
- 36 Polgármesterek értekezlete Zalaegerszegen új színikerületi beosztás ügyében. In: ZmU. 1931. jan. 14. 1. p.
- 37 A két világháború között a vidéki városok vezetői számára időről időre rendezett összejövetel, problémáik megbeszélésére.
- 38 Öt város küldöttei tanácskoztak a színikerületek helyesebb beosztásáról. In: ZmU. 1931. jan. 18. 1. p.
- 39 Olyan színikerületi beosztás... In: Zalai Közlöny, 1931. jan. 17. 4. p.
- 40 Új színikerületi beosztást dolgoznak ki a zalaegerszegi értekezlet eredményeképpen. In: ZmU. 1931. febr. 5. 2. p.
- 41 A dunántúli színikerületek beosztásának új tervezete. In: ZmU. 1931. jún. 20. 1. p.
- 42 Zala megye színikerületi beosztása. In: ZmU. 1931. júl. 28. 3. p.
- 43 Zalaegerszeg továbbra is Deák Lőrinc színikerületében marad. In: ZmU. 1932. júl. 27. 2. p.
- 44 Zalaegerszeg új színikerületben. In: ZmU. 1933. szept. 5. 4. p.
- 45 Tárgyalások a színház ügyében. In: ZmU. 1933. jan. 4. 3. p. Gulyás Menyhért (1875–1944) színész, rendező, színigazgató. Rákosi Szidi színiiskolájában tanulta meg a színészmesterséget. 1925-ben igazgatói engedélyt kapott, ettől kezdve több vidéki nagyváros: Nyíregyháza, Kecskemét, Kaposvár, Békéscsaba társulatának igazgatója lett.
- 46 Fodor Oszkár... In: ZmU. 1935. júl. 6. 3. p. Fodor Oszkár (1880–1950) Színész, rendező, színigazgató. 1925-ben hozta létre és 1927-ig vezette a Thália drámai staggione színházat. 1927–38 között a pécsi Nemzeti Színház igazgatója volt.
- 47 Nem jön a pécsi társulat Zalaegerszegre? In: ZmU. 1938. júl. 6. 1. p.
- 48 A Színpártoló Egyesület választmányi ülése. In: ZmU. 1932. ápr. 20. 2. p.
- 49 Sebestyén Géza (1878–1936) Színész, színigazgató. Kezdetben vidéki társulatoknál játszott, kiváló jellemszínész volt. 1924-ben a pesti Városi Színház igazgatója lett. Az Országos Színészegyesület elnöki tisztségét is betöltötte.
- 50 Deák Lőrinc színigazgató ez idén nem jön Zalaegerszegre. In: ZmU. 1933. jan. 3. 2. p.
- 51 Deák Lőrincék helyett kaposvári színtársulat jön Zalaegerszegre? In: Zalai Napló, 1933. jan. 3. 3. p.
- 52 Élénk színigazgató-forgalom után a Színpártoló Egyesület Deák Lőrinc beérését határozta el. In: Zalai Napló, 1933. jan. 5. 1. p.
- 53 Szilágyi László: Aranyhattyú c. operett. Zalavármegye, 1927. dec. 18. 5. p.
- 54 Színház. In: ZmU. 1931. jan. 9. 4. p.
- 55 A népművelési bizottságok figyelemmel kísérik a vidéki színtársulatok működését. In: ZmU. 1934. máj. 18. 1. p.
- 56 Színház. In: ZmU. 1936. jan. 19. 4. p.
- 57 Földes Imre (1881–1958) Író, drámaíró, operettlibrettó író. Legnagyobb sikerét a Viktória, és A Hawaii rózsája c. operettek szövegkönyve írójaként aratta.
- 58 Színház. In: ZmU. 1930. jan. 8. 5. p.
- 59 Színház. In: ZmU. 1935. márc. 17. 4. p.
- 60 Varga Éva: A kaposvári színjátszás húsz éve. (1920-as és 1930-as évek.) In: Tanulmányok Kaposvárról. Kaposvári Kiskönyvtár. 5. Szerk.: Laczkó András. Kaposvár, 1988. 40. p.
- 61 Színház. In: ZmU. 1935. márc. 28. 3. p., Darvas Ernő színtársulatának műsora. In: ZmU. 1936. jan. 10. 5. p.
- 62 Színház. In: ZmU. 1936. okt. 14. 4. p.
- 63 Fehér Vilmos (1875–1926) Színigazgató. 1908-tól élete

- végéig társulataival a vidéki Magyarország kisebb településein tartott előadásokat.
- 65 Színház. In: ZmU. 1922. ápr. 26. 4. p.
- 66 Gábor Árpád és Kertay Ilka nevét nem jegyzi a Magyar Színművészeti Lexikon, Kertay Ilkáról tudható, hogy 1906 és 1909 között a szegedi színház társulatánál a női kar egyik tagja volt. Ld. Sándor János: A szegedi színház krónikája. A közzhöz és társulatainak története. (1883–1944) In: http://www.sk-szeged.hu/statikus_html/digitalis/szinhaz1883/tarsulati_nevsorok.html
- 67 Színház. In: ZmU. 1923. jún. 17. 3. p.
- 68 Kmetty Lajos nevét nem jegyzi a Magyar Színművészeti Lexikon.
- 69 Halmi Jenő id. (1877–?) Színész, színigazgató. 1903-ban kapott színházigazgatói engedélyt, a világháború után társulatával Vác, Salgótarján, Nagykőrös, Halas, Pápa, Győr, Kisvárd, Orosháza, Esztergom, Tata városokban játszott. A harmincas évek közepén csödbe jutott, társulata megszűnt.
- 70 A színházi közönséget is meg kell becsülni. In: ZmU. 1925. febr. 27. 3. p.
- 71 Radó Béla (1876–1963) Színész, színigazgató. 1912-től kerületi színigazgatóként vidéken működött. 1926–1929 között Szekszárd–Keszthely–Köszeg–Zalaegerszeg állomáshelyeken léptek fel. 1940 körül nyugdíjba vonult. 1945 után a Nemzeti Színházban kapott kisebb szerepeket.
- 72 1929-ben a kerülethez tartozott Tapolca, Szekszárd, Köszeg, Tata, Mosonmagyaróvár, Kalocsa, Kiskunfélegyháza, Csongrád, Hatvan, Abony.
- 73 Búcsúzik a színtársulat. In: ZmU. 1928. jan. 22. 5. p.
- 74 Gyurkovics fiuk a Színházban. In: ZmU. 1928. nov. 25.4. p.
- 75 A jövő hét elején véget ér a színiszezon. In: ZmU. 1930. jan. 18. 2. p.
- 76 Deák Lőrinc (1893–1980) Színész, színigazgató. Pályáját 1911-ben kardalusként kezdte. 1920-tól színigazgató volt, eleinte kisebb alföldi és Bp. környéki helységeket keresett fel, 1930-tól a Dunántúlt járta társulatával. 1931-től Kispest, később Hódmezővásárhely is kerületéhez tartozott. 1938–39-ben Beregszászon, Csapon, Sátoraljaújhelyen, Csepelen tartott előadásokat. 1943–1945 között a kassai társulat színésze és rendezője volt. Orosz fogsága után 1946–47-ben Kaposvárott és Székesfehérvárott lett igazgató. 1947-ben visszavonták engedélyét. 1948-tól különböző budapesti színházaknál lépett színpadra. Pályája kezdetén táncoskomikus, majd szerelmes színész volt, később jellem szerepeket játszott. Színműveket is írt.
- 77 Kellemes kilátások mellett indult meg a zalaegerszegi színi szezon. In: ZmU. 1930. dec. 28. 3. p.
- 78 Szabó Ernő (1900–1966) Színész, rendező. Pályafutását 1917-ben gyermekszínészként kezdte. Az 1920-as, 1930-as években vidéki társulatoknál szerepelt, 1935–1937-ben Pécsen, 1937–1939 között Debrecenben volt színész és rendező. 1940-tól 1946-ig Nagyváradon játszott. 1946-tól a marosvásárhelyi Székely Színház színésze és főrendezője volt. 1955-től különböző budapesti színházakban: A Magyar Néphadsereg Színházában, a Fővárosi Operett-, a Blaha Lujza és a József Attila Színházban lépett színpadra. Fiatal korában jó humorú, remekül táncoló táncoskomikus volt, később drámai jellem szerepeket játszott nagy sikerrel. Ő volt a Szabó család című rádiós sorozat első Szabó bácsija. Több filmben is kiváló alakítást nyújtott, pl. a Hannibál tanár úr címszerepében. Romániában 1954-ben Állami Díjat, Magyarországon 1959-ben érdemes, 1965-ben kiváló művész kitüntetést kapott.
- 79 Kőműves Sándor (1897–1980) Színész. Színészcsaládból származott. 1919-ben a Budafoki Színkörben kezdte színészi pályafutását. Fellépett Ungváron, Munkácson és kisebb vidéki társulatokban, ahol szinte minden szerepkört – az operett buffótól a táncoskomikuson át a drámai szerepekig – végigjátszott. 1936-ban a debreceni színházhoz került. 1938-tól a Vígszínházban játszott. 1945–1948 között a Belvárosi és a Nemzeti Színházban lépett fel, majd 1951-től 1980-ig, haláláig a Madách Színház tagja volt.
- 80 Mészáros Ági (1918–1989) A Színművészeti Lexikon szerint 1934-ben, 16 éves korában lépett először színpadra. Ennek ellentmond az az adat, hogy 1933-ban Deák Lőrinc társulatával már Zalaegerszezen szerepelt, sőt Szlatinay Sándor: Völegényem a gazember c. operettjében ő játszotta a primadonna szerepkört. (ZmU. 1933. ápr. 27. 3. p.) 1936-tól Szegeden, Sziklai Jenő társulatában lépett színpadra. 1939-ben Németh Antal szerződtette a Nemzeti Színházhoz, ahol a társulat vezető művésznőjeként naivaszerepeket, parasztlányokat alakított. Több filmben is játszott, pl. Talpalatnyi föld, A helység kalapácsa, Budapesti mesék stb. 1950-ben és 1954-ben Kossuth-díjat, 1950-ben érdemes, és 1953-ban kiváló művész kitüntetést kapott.
- 81 Színház: megnyitó előadás. In: ZmU. 1933. ápr. 7. 4. p.
- 82 Litványi László: Színház. In: ZmU. 1933. ápr. 11. 4. p.
- 83 Színház. In: Zalai Napló, 1933. ápr. 11. 4. p.
- 84 Laurisin Lajos (1897–1977) Operaénekes (tenor). Tanulmányait a Rákosi Szidi színiiskolában, majd a Zeneakadémián végezte. 1926–1944 között az Operaház magánénekes volt. Koncerténekesként is a legkiválóbbak közé tartozott. New Yorkban hunyt el.
- 85 Színház. In: ZmU. 1933. ápr. 26. 3. p.
- 86 Uo.
- 87 Fendrik Ferenc (Zalaegerszeg, 1911. aug. 24. – Budapest, 1985. okt. 29.) Író, újságíró. Zalaegerszezen járt középiskolába, itt kezdte újságírói és színműírói pályafutását is. Négy évig Párizsban élt, ahol egy kis lapot adott ki. Fiatalon jelentős sikereket aratott könnyed stílusú színműveivel, regényeivel, forgatókönyveivel. Budapesti színházakban több drámáját bemutatták. Volt egyszer egy asszony (1935), Okos házasság (1940), Aratás előtt (1942), Szerető fia, Péter (1942 k.), Két boldog hét (1943), Az én fiam (1944), Vera és családja (1947). 1945-től a Magyar Nemzet, 1956-tól a Népszabadság, majd az Esti Hírlap, 1979-től a Magyar Televízió külső munkatársa volt, színikritikákat és novellákat is írt. A hatvanas évektől újra több műve jelent meg. Szombat délután, egyedül (1968), Az ég teteje (1971), Két szék esőben (1981)
- 88 Litványi László: Színház. In: ZmU. 1933. ápr. 30. 3. p.

- 89 Helyi szerző a színpadon. In: Zalai Napló, 1933. ápr. 30. 4. p.
- 90 Színház. Bemutató előadás. In: ZmU. 1934. febr. 22. 4. p.
- 91 „Előzetes jelentés” a Szalay társulatról. In: ZmU. 1934. jan. 26. 2. p.
- 92 Színház. Bemutató előadás. In: ZmU. 1934. febr. 22. 4. p.
- 93 Színház. Nyitott ablak. In: ZmU. 1934. febr. 25. 4. p.
- 94 Színház. In: ZmU. 1934. márc. 20. 4. p., 1934. márc. 27. 5. p.
- 95 Színház. In: ZmU. 1934. márc. 29. 4. p.
- 96 Kallós József (1907–2002) Énekes, színházigazgató. Pályafutását operett énekesként a kolozsvári Thália Magyar Színházban kezdte, majd elvégezte a Konzervatórium ének tanszakát. Az 1930-as években vidéki színházigazgatóként járta társulatával az ország kisebb városait. 1948-tól a kolozsvári Állami Magyar Opera magánénekes, közben 1950–51-ben igazgatója volt. 1952-ben átszerveződött a Román Operaházhoz. 95 éves korában hunyt el.
- 97 A Kallós-társulat bemutatkozása. In: ZmU. 1935. márc. 14. 4 p.
- 98 Sugár Jenő (1907–1979) Színész. Marosvásárhelyen született, eredeti neve Salgó volt. 1925-ben kezdte pályáját. Első sikereit táncoskomikusként aratta. A harmincas években magyarországi társulatokban játszott. A negyvenes évek elején munkaszolgálatra vitték, közben szerepelt a kolozsvári Zsidó Színházban. 1948 tavaszáig a kolozsvári Magyar Színházban, 1949–1971 között pedig a nagyváradai színházban játszott. 1971-ben Izraelben telepedett le, ahol haláláig az izraeli magyar színtársulat tagja volt, és számos darabot rendezett
- 99 Színház. Itt a szerelem. In: ZmU. 1935. ápr. 11. 3. p.
- 100 Darvas Ernő (1884–?) Színész, színházigazgató, rendező. Az 1910-es években előbb Feld Irén Kamarajátékok színpadán, majd 1912-től Bárdos Artúr Új Színházában játszik. 1919–20-ban a Madách Színház művésze. 1920-ban egyik szereplője Fejős Pál némafilmjének, az Újra-élőknek. Az 1930-as években önálló színtársulata van, 1930-ban pl. Bácsalmáson, 1934-ben a Pesterzsébeti Nyári Színház színpadán lép fel társulatával. 1936-ban a Bethlen téri Színház, 1938–39-ben a Független Színpad társulatának tagja. 1949-ben egyik szereplője a Mórícz Zsigmond regényéből készült, Apáthi Imre rendezte filmnek, a Forró mezőknek.
- 101 Színház. A Darvas társulat bemutatkozása. In: ZmU. 1936. jan. 10. 5. p.
- 102 Uo.
- 103 Szedő Miklós (1898–1978) Operaénekes (tenor). Orvosnak tanult, amikor felfedezték tehetségét. Zenei tanulmányai után 1922-ben mutatta be Kodály Zoltán Énekszó c. művét. 1924-ben szerződtette az Operaház 1926-ban a Városi Színházhoz került. Ettől kezdve lírai tenorszerepek egész sorát énekelte nagy sikerrel. 1933-ban Pécsen orvosi diplomát szerzett. Állandó szereplője volt a Magyar Rádióknak. 1939-ben Dél-Amerikába emigrált, csak 1948-ban tért haza. Élete végén orvosi gyakorlatot folytatott, de időnként ária- és dalesteken még fellépett.
- 104 Eredetileg Népopera, majd Városi Színház, napjainkig Erkel színház.
- 105 1935. dec. 4-én volt a vígszínházi premierje Fendrik darabjának.
- 106 Ágay Irén (1912–1950) Színésznő. Tanulmányai elvégzése után a Vígszínház tagja volt. 1931-től a meginduló magyar hangosfilmgyártás egyik legtöbbet foglalkoztatott színésznője. Férjével, Székely István filmrendezővel 1938-ban az USA-ba emigrált. Hollywoodban hunyt el.
- 107 Színház. Volt egyszer egy asszony. In: ZmU. 1936. jan. 24. 5. p.
- 108 Jávor (Jermann) Pál (1902–1959) Színművész. Az Országos Színészegyesület színiiskolájának elvégzése után 1922-ben kezdte színészi pályafutását a bp.-i Renaissance Színházban. 1924–27 között vidéki városokban, 1927–28 között Szegeden szerepelt, majd a Magyar Színház (1928–30), a Fővárosi Operettszínház (1929) és a Vígszínház (1930–35) tagja volt. 1935-ben a Nemzeti Színház szerződtette. 1944-ben a németek elhurcolták. 1945-ben hazatért. 1946-ban az USA-ba távozott, 1957-ig ott élt és dolgozott. Ekkor hazatért és több budapesti színházban játszott. 1959-ben újra szerződtette a Nemzeti Színház, de betegsége miatt már nem léphetett fel.
- 109 Színház. Az aranyifjú Jávor Pállal. In: ZmU. 1936. jan. 29. 4. p.
- 110 Színház. In: ZmU. 1936. febr. 16. 4. p.
- 111 Színház. In: ZmU. 1936. febr. 9. 7. p.
- 112 Dávid Magyar József életrajzi adatait nem ismerjük. Nevét nem jegyzi sem a Magyar Életrajzi Lexikon, sem a Magyar Színházművészeti Lexikon. Versei, írásai a Zalai Közlönyben jelentek meg, lásd itt: <http://zalai kozlony.dfmk.hu/betumegj.php?aktbetu=d>
- 113 Színház. In: ZmU. 1936. febr. 18. 4. p.
- 114 Színház. ZmU. 1936. okt. 9. 2–3. p.
- 115 Színház. ZmU. 1936. okt. 14. 4. p. Tamásy István polgármester személyesen kereste meg a hivatalvezetőket, hogy alkalmazottaikat a rendelkezésükre bocsátott kedvezményes jegyek felhasználásával az előadások látogatására hívják fel.
- 116 Színház. In: ZmU. 1939. máj. 6. 3–4. p.
- 117 Színház. Herczeg Ferenc: Utolsó tánc. In: ZmU. 1939. máj. 11. 3. p.
- 118 Színház. Földes-Ábrahám: Viktória. In: ZmU. 1939. máj. 26. 4. p.
- 119 Színház. Csathó Kálmán: Fűszer és csemege. In: ZmU. 1939. máj. 9. 4. p.
- 120 Színház. Jutalomjáték és jubileum. In: ZmU. 1939. jún. 3. 4. p.